

Les el·lipsis

ALBERT JANÉ

Segons el DIEC, el terme *el·lipse* (que cal no confondre amb *elisió*), designa el «fenomen que consisteix a no explicitar en un enunciat uns elements lingüístics determinats si en resulta clara la interpretació». El DGLC ho deia d'una manera força diferent: «Figura de construcció que consisteix a sobreentendre, en una proposició, un o més mots.»

Observem, en primer lloc, que en la definició del DGLC apareix el verb *sobreentendre*, cosa que ens sembla molt positiva i satisfactòria, car és precisament aquest verb, i no *elidir*, que correspon a *elisió*, el que expressa l'acció designada pel substantiu *el·lipse*. Dit altrament, el substantiu que designa l'acció expressada pel verb *sobreentendre* és necessàriament *el·lipse*, car la llengua no n'ha creat cap de la mateixa família que el verb. (*Sobreentès*, usat com a substantiu, vol dir no «acció de sobreentendre» sinó «allò que se sobreentén».) Es tracta, certament, d'un cas excepcional, d'un verb i un substantiu íntimament relacionats pel significat que pertanyen a famílies de mots tan diferents.

D'altra banda, potser caldria relativitzar l'afirmació continguda en la definició del DIEC «si en resulta clara la interpretació», car aquesta hipotètica claredat és, si no sovint, en alguns casos, discutible o subjectiva. I entenem que una interpretació dubtosa o discutible de la no explicitació d'un element lingüístic no ha de privar que en puguem dir que es tracta d'una el·lipse.

En concurrència amb les el·lipsis la llengua disposa, com és ben sabut, dels mots de la categoria gramatical dels pronoms. El fet és que, a fi d'evitar la repetició massa immediata d'un mot o d'un conjunt de mots, podem recórrer a l'el·lipsi o bé a una forma pronominal. A vegades podem triar i a vegades no (podem triar). Cal tenir en compte dos factors: la intel·ligibilitat, és a dir, la interpretació clara, i la gramaticalitat. I, naturalment per damunt de tot, l'estil; si es vol, el sentit de la llengua. En les notes següents, examinarem alguns casos pràctics i usuals en què és lícit o impossible d'evitar la repetició d'un element lingüístic del discurs per mitjà d'una simple el·lipse o bé d'una forma pronominal, sempre tenint en compte els dos factors que hem dit: la recta interpretació i la gramaticalitat, és a dir, la correcció gramatical.

Els termes possessius¹

Els anomenats adjectius possessius es poden sobreentendre sovint. Òbviament, això no és mai possible quan aquests mots són usats pronominalment. De fet, la tendència del català és de sobreentendre'ls sempre que no afectin la

intel·ligibilitat del discurs, cosa, d'altra banda, sovint subjectiva. Hi poden intervenir, també, raons d'estil. Però és un fet que hi ha un determinat nombre de casos en què el bon ús, per no dir la correcció idiomàtica, demana l'omissió del terme possessiu. La interferència d'altres llengües, especialment de l'anglès i del francès, determina sovint l'ús del terme possessiu contrari al de la nostra llengua, sobretot com a determinant de parts del cos humà o d'objectes personals. Els exemples següents són trets d'una novel·la de la desapareguda col·lecció «La cua de palla» traduïda de l'anglès:

- [1] Ackie tenia molta matèria gris (*sic*) sota el *seu barret.
- [2] Agafà la tassa de cafè, però no va treure els *seus ulls de la *meva cara.
- [3] Plorava, amb la *seva cara contra la seva bata de seda. Sentia tremolar el *seu cos.

D'aquests cinc termes possessius que hem assenyalat amb un asterisc, tres s'haurien de suprimir i en lloc dels altres dos, *la meva cara* i *el seu cos*, hauria calgut usar el datiu possessiu: ... *no em va treure els ulls de la cara* i *Li sentia tremolar el cos* (o, millor, *Sentia que el cos li tremolava*).

Certs termes que indiquen relació familiar, com *el pare*, *la mare*, *els pares*, *la dona*, *l'avi*, etc., es poden usar i s'usen sovint desproveïts del mot possessiu, però l'admeten perfectament en totes les ocasions. Creiem que es tracta, essencialment, d'una opció personal o de circumstàncies. Naturalment, cal recórrer al possessiu sempre que es pugui produir alguna ambigüïtat. De fet, els casos de sentit poc clar que origina l'ús dels possessius de tercera persona, que tenen tants antecedents possibles, són molt freqüents. En la comunicació oral se solen resoldre amb els aclariments que demanen els interlocutors. En la llengua escrita no hi ha aquesta possibilitat i, per tant, és enraonat demanar una atenció especial dels responsables, autors o correctors, dels textos escrits, en què la confusió d'antecedent és un fet més general que hom no creuria.

El subjecte gramatical

En català, com en espanyol, i contràriament al que s'esdevé en altres llengües (com és ara el francès), el subjecte gramatical, generalment, se sobreentén. La necessitat d'evitar ambigüïtats o la focalització del subjecte limiten aquesta possibilitat.

El fet que a cada personal gramatical correspongui una forma verbal diferent fa que, molt sovint, el subjecte pugui

1. Sobre la representació del complement del nom vam publicar, ja fa uns quants anys, tres extensos treballs en aquesta mateixa revista: «La representació pronominal del complement del nom», LLENGUA NACIONAL, núm.

24, setembre de 1998, pp. 17 i següents; «Sobre el complement del nom», *ibíd.*, núm. 33, hivern del 2000, pp. 19 i següents, i «Més sobre el complement del nom», *ibíd.*, núm. 34, primavera del 2001, pp. 11 i següents.

ésser el·líptic. Però aquest fet té una excepció important: les formes del singular de primera persona i de tercera persona de diversos temps són idèntiques: *cantava, cantaria, canti, cantés, duia, duria, dugui, dugués...* Aleshores, l'ús explícit del subjecte elimina l'ambigüitat, la qual, d'altra banda, sempre es pot originar amb la possibilitat de dos o més antecedents. L'ús dels pronoms forts, *ell* i *ella*, pot eliminar l'ambigüitat entre en Jordi i la Núria, o entre el pare i la mare, però no entre la Núria i la Marta, o entre el pare i l'avi, i aleshores cal recórrer a la designació nominal.

En textos traduïts del francès i de l'anglès es pot apreciar sovint un ús abusiu del pronom fort fent de subjecte. Pel que fa als de tercera persona —en què, en certs textos, com ara els de caràcter biogràfic, aquest ús abusiu és molt freqüent—, cal veure en cada cas quina és la solució que hi escau, que no sempre pot consistir en el pronom personal, quan el context hi donaria un valor de focalització inexistent en el text original, ni en l'ús el·líptic, quan podria originar una ambigüitat. Aleshores és bo de recórrer a una designació nominal, que, en molts casos, pot ésser força diversa. Per exemple: Napoleó, Bonaparte, el primer cònsol, l'emperador, l'exiliat de Santa Helena...

Els complements del verb

Els complements del verb que en principi no es poden sobreentendre són els anomenats complements directes o acusatius. Hi ha, naturalment, algun cas especial. Potser el principal és el de les oracions dislocades, quan el complement té valor remàtic o, dit altrament, quan es vol focalitzar. Però si es vol focalitzar el verb, és a dir, l'acció, no es pot prescindir del pronom de represa, que representa el complement (fet, d'altra banda, comú a tots els altres complements verbals). Ho podem veure en els exemples següents:

[4] La casa (i no el cotxe), volen comprar!

[5] La casa, la volen comprar (i no llogar-la).

[6] Les claus (i no la gorra), has d'agafar!

[7] Les claus, les has de dur a la butxaca (i no deixar-les al cotxe).

Un altre cas que cal indicar és el de les oracions impersonals amb el pronom *es*, objecte, com és ben sabut, d'anàlisi divergents. Si considerem, com proposen un bon nombre de tractadistes, que aquest pronom no s'ha d'analitzar mai com un subjecte, ja no caldria parlar d'el·lipsi del complement, car el sintagma que en principi, lògicament, té aquesta funció ha passat a exercir la funció del subjecte. Comparem els exemples següents:

[8] Si voleu un llibre demaneu-lo a la biblioteca.

[9] Si voleu un llibre s'ha de demanar a la biblioteca.

El sintagma *un llibre*, complement directe evident de l'acció principal de [8], hi és representat pel pronom corresponent (*lo*), però no té representació en [9], perquè es considera que *el llibre* és el subjecte de *ha de demanar* o, en tot cas, que es comporta com a tal.

Però no es pot negar, contràriament al que a vegades es diu, que en alguns casos aquestes oracions admeten la repre-

sentació del complement per mitjà del pronom acusatiu (cosa que indueix a analitzar el pronom *es* com el subjecte de l'oració o, si es vol, com el seu suplent):

[10] Camí que fa la nau entre dues virades quan, navegant contra vent, se la fa avançar decantant-se adés a dreta adés a esquerra ... (DGLC, s.v. *bordada*).

[11] Any de temps que es dóna al masover quan se'l treu de casa (DGLC, s.v. *comiat*).

[12] Treure (el bestiar, un animal) del lloc on se'l té encorralat (DGLC, s.v. *desencorralar*).

Com és ben sabut, la representació pronominal, en les oracions d'aquest tipus, és del tot impossible amb el pronom neutre *ho*:

[13] Això crema: s'ha d'agafar amb un drap.

Seria totalment inconcebible *S'ho ha d'agafar amb un drap.

El complement indirecte o datiu és gramaticalment susceptible d'ésser sobreentès. Però gairebé sempre la seva omissió constitueix una pèrdua d'informació o, si es vol, dit altrament, una expressió poc precisa i confusionària. Si no habitual, no seria gens estranya una construcció com la següent, en què, en la subordinada, sobreentenem clarament *a la Marta*.

[14] La Marta fa dies que no em telefona: hauré de telefonar jo.

A vegades, l'omissió del complement indirecte obeeix a una ambigüitat deliberada:

[15] Són coses que no agraden.

Els complements dits de règim, és a dir, aquells complements d'objecte regits per una de les preposicions *de*, *a*, *en*, i, en alguns casos, *amb*, i susceptibles d'ésser substituïts pels pronoms anomenats adverbials, *en* i *hi*, admeten força sovint, però no sempre, d'ésser sobreentesos. Com a reacció contra el fet que en l'actual parlar col·loquial la lamentable interferència del castellà ocasiona la freqüent omissió d'aquests dos pronoms, algun cop s'ha arribat a afirmar, obeint sens dubte a la llei del pèndol, que aquesta omissió no és admissible en cap cas. Però la realitat és, evidentment, força diferent i, certament, molt més complexa. Hi ha casos en què aquesta omissió és efectivament inacceptable del tot, i dóna lloc, per consegüent, a construccions que avui anomenem agramaticals. N'hi ha d'altres, en canvi, en què aquesta omissió és des del punt de vista gramatical perfectament tolerable i, per tant, en què cal considerar que l'ús del pronom representant del complement és facultatiu. Pel que fa al sentit, és a dir, a la comprensió del significat precís que es vol comunicar, l'omissió del pronom, gramaticalment acceptable, pot constituir, com en el cas del complement indirecte, una disminució o reducció de la informació que s'ha volgut comunicar. També és possible que la presència o l'absència del pronom correspongui a significats força diferents. I no podem silenciar que certs verbs, o certes construccions, rebutgen clarament la representació pronominal del seu complement d'objecte. Els exemples següents il·lustren tot el que acabem d'exposar:

[16] Diuen que alguns van fer mala cara però nosaltres no ens en vam adonar.

- [17] Potser sí que ens ajudaran però val més que no ens en refiem.
 [18] Depenia de l'Ajuntament i encara en depèn.
 [19] Si em demanen que signi aquest document m'hi negaré.
 [20] Ho vam demanar ben demanat i hi van accedir.
 [21] S'ha de pensar a tancar la porta: si no hi penso jo no hi pensa ningú.
 [22] És un bon negoci, no t'hi pensis tant.
 [23] Consisteix en aquest detall o no hi consisteix?
 [24] Es veu clarament però t'hi has de fixar.
 [25] Vam demanar la seva ajuda i ens va dir que hi podíem comptar.

En tots aquests exemples cal considerar inadmissible l'omissió del pronom adverbial, per habituals que siguin, en el llenguatge parlat, construccions com **Em vaig negar* (que es podria interpretar com «Em vaig ofegar») o com **Si es fixen veuran que la volta ...* (tal com en una ocasió vam sentir dir dotzenes de vegades a un guia turístic).

- [26] Si em fan esperar gaire em queixaré.
 [27] Han entrat al bar i no sabem quan sortirà.
 [28] De la llista de candidats cal excloure aquestes dues persones (DGLC, s.v. *excloure*).
 [29] No hi havia altre a fer que resignar-se (DGLC, s.v. *altre*)².
 [30] No hi vaig anar perquè no em van convidar (DGLC, s.v. *convidar*).
 [31] No t'amoïnis, home: ja t'ho pagarà (DGLC, s.v. *amoïnar*).
 [32] Ja pots esforçar-te, que no l'alçaràs pas, aquesta pedra (DGLC, s.v. *esforçar*).
 [33] Frase quant als mots que hi entren i la manera com estan ordenats i enllaçats (DGLC, s.v. *gir*).

Contràriament als exemples del bloc anterior, en tots aquests que acabem de transcriure es pot observar l'absència dels pronoms adverbials, *en* en els tres primers i *hi* en els restants, els quals, tanmateix, hi serien pertinents: *me'n queixaré, en sortirà, excloure'n, resignar-s'hi, m'hi van convidar, no t'hi amoïnis, esforçar-t'hi, hi estan ordenats*. I es pot raonablement suposar que més d'un corrector no vacil·laria a afegir-los en un text sotmès a la seva revisió. Hem de convenir, per tant, que es tracta verbs, o de construccions, que admeten la representació pronominal del seu complement però que no l'exigeixen. És ben significatiu, i escau de posar-ho en relleu, que en l'article *amoïnar* del DGLC, al costat de l'exemple (31), amb el pronom *hi*, hi ha, tot seguit, el següent:

- [34] No cal que t'hi amoïnis: ja ho faré jo.

Els exemples següents, amb verbs que demanen un complement d'objecte regit per la preposició *de*, són també del DGLC:

- [35] En el dubte, abstén-te (s.v. *abstenir-se*).
 [36] Això depèn³ (s.v. *dependre*).

En el primer d'aquests dos casos ja s'indica clarament que es tracta d'un ús absolut, i en el segon, que és una frase el·líptica.

Un bon nombre de complements circumstancials, sovint introduïts per preposicions simples, són també susceptibles d'ésser representats pels pronoms adverbials. Cal convenir que hi ha complements que no admeten d'ésser sobreentesos i exigeixen, per tant, la substitució pronominal (o una frase equivalent), n'hi ha que la rebutgen decididament, i n'hi ha en què també és possible un ús facultatiu. Una exposició detallada i amb propòsit exhaustiu de totes aquestes possibilitats revestiria sens dubte una complexitat excessiva, i ens limitarem a una modesta síntesi del fet.

Així, el verb *anar*, per exemple, admet, d'una banda, complements de temps, i de l'altra, complements de lloc i de manera (als quals, aquests darrers, podem associar els de companyia). Els complements de temps no admeten la representació pronominal i, si s'han esmentat abans i no es volen repetir, són objecte d'una el·lipsi. Els altres són susceptibles d'ésser representats pel pronom *hi*.

- [37] On anireu, per Nadal? Anirem a París.
 [38] Que no volíeu anar a París? Hi anirem per Nadal.

Observem, doncs, que, al costat de l'el·lipsi del complement temporal de l'exemple [37], seria inadmissible la del complement de lloc: **Anirem per Nadal*. Però el complement de lloc es pot sobreentendre si el verb *anar* va acompanyat d'un altre complement que no sigui el de temps. Els exemples següents faran veure clarament les possibilitats sintàctiques del verb *anar*:

- [39] Jo vaig anar a Polònia amb cotxe. Doncs jo hi vaig anar a Rússia.
 [40] Jo vaig al Palau de la Música amb jersei. Jo hi vaig amb americana i corbata.
 [41] Jo vaig al Palau de la Música sense corbata. Jo hi vaig al Liceu.
 [42] Si es vol anar al Liceu s'ha d'anar ben mudat.
 [43] Abans anava tot sol a tot arreu però ara no hi va mai: va sempre acompanyat.

Certs verbs, com *entrar, arribar, buscar, treure, trobar* i molts més, admeten, al costat de la representació pronominal del complement circumstancial, la construcció el·líptica, però d'altres, com *cabre, arribar-se* i, òbviament, *ésser* i *estar*, no admeten en cap cas l'el·lipsi del complement de lloc.

Com a mostra de la possibilitat lliure de l'ús del pronom *hi* com a representant del complement circumstancial de lloc, transcrivim algunes frases d'articles diversos de la *Gran enciclopèdia catalana*:

- [44] Els equipaments humans hi són deficients (s.v. *Mina, la*).
 [45] L'activitat industrial hi és predominant des de mitjan segle XIX (s.v. *Monistrol de Montserrat*).
 [46] La ramaderia hi és important (s.v. *Montesa, vall de*).
 [47] La ramaderia (ovins) hi té poca importància (s.v. *Nefiac*).
 [48] La vinya i l'olivera, prop del seu límit ecològic, no tenen gaire importància (s.v. *Mieres*).

2. Els redactors de la *Gran enciclopèdia catalana*, probablement sota els efectes del maig del 68, devien considerar que aquest exemple de Fabra era massa conformista i el van canviar per *No hi havia altre a fer que rebel·lar-se*, frase que té, efectivament, unes connotacions revolucionàries que enamoren.

3. Molt sovint, especialment en el llenguatge oral, la frase el·líptica *Això depèn* es redueix encara més. Amb l'el·lipsi tan habitual del subjecte queda reduïda, simplement, a *Depèn*.

[49] Es conserven encara alguns dels oliverars antics i havia estat important el conreu de cereals (s.v. *Millars*).

[50] Han desaparegut els molins fariners, la rellogeria i els pous de glaç (s.v. *Moianès*).

[51] La ramaderia és important (vaques lleteres, ovelles i porcs) (s.v. *Mollerussa*).

Com es pot veure, en els quatre primers exemples hi ha un complement de lloc (l'indret geogràfic descrit en cada cas) representat pel pronom *hi*, i sobreentès en els altres quatre. De fet, però, al llarg de tota l'obra són molt més nombrosos els casos d'el·lipse que no pas els de representació pronominal.

Cal indicar, encara, que el complement temporal s'ha de pronominalitzar en certs casos en què aquest complement podríem dir que es tenyeix de circumstancial de manera:

[52] Haurien d'entrar a les vuit però no hi entra ningú.

Hi ha sintagmes adverbials introduïts per la preposició *a*, com és ara *a casa*, *a palau*, *a la feina*, que són el complement

(Prové de la pàgina 30)

joc vist. Provem-ho (notem que, a vegades, el terme *hindsight* va precedit de preposició: sovint la prep. *with*, però també *by*, *in*, etc.):

With **hindsight** I think I needed more guidance from teachers about which subjects to choose at each stage and future career opportunities = A joc vist penso que necessitava més guiatge dels mestres sobre quines matèries escollir a cada moment i en les futures oportunitats de la meua carrera.

His reasoning, which has a distinct flavor of discovery by **hindsight**, was that since a linkage generates a curve that can be expressed algebraically ... = El seu raonament, el qual té una flaire distinta de descobriment a joc vist, era que un enllaç genera una corba que pot ser expressada algebraicament ...

In **hindsight**, the Russians were right = A joc vist, els russos tenien raó.

De fet, *hindsight* significa veure el que ara —o sigui, a *joc vist*— és obvi, però que no ho era en un moment anterior. ◆

marc d'una frase amb el verb en tercera persona del plural, i que, en realitat, fan la funció de subjecte. Per això aquests sintagmes no són mai objecte d'una reducció pronominal sinó que, quan convé, se sobreentenen:

[53] Hi caben, a casa? Sí que hi caben.

[54] Què diran, a casa? Diran que no.

[55] Encara hi vas, a Tarragona? No hi vaig tant com abans.

[56] Què, encara marxen, a Tarragona? Jo diria que ja fa temps que no marxen.

En els exemples [53] i [55], en què *a casa* i *a Tarragona*, respectivament, són frases adverbials normals, es representen pel nom *hi*, contràriament al que s'esdevé en els exemples [54] i [56], en què aquests sintagmes fan més aviat la funció de subjecte⁴.

Tal com hem dit abans, també els complements representats pels pronoms adverbials se sobreentenen quan es volen focalitzar en les oracions dislocades.

[57] De les eleccions (i no de la costellada), hem de parlar!

[58] De vós (i no d'ella), es riuen!

[59] A la teua petició (i no a la meua), van accedir!

[60] A la brisca (i no al canari), jugaven!

[61] En el seu èxit (i no en el nostre), es complaïa.

[62] A tancar la porta (i no a dir adéu a la veïna), has de pensar!

[63] Amb una russa (i no amb la francesa), es volia casar!

[64] A Tarragona (i no a Reus), hem d'anar!

No tots els usuaris de la llengua admeten en la mateixa mesura la possibilitat de sobreentendre un element significatiu del discurs. En la lectura de textos escrits, algunes vegades ens fa l'efecte que es podria haver prescindit, o que caldria haver-ho fet, de certs termes anafòrics. Però potser l'autor s'ho mira d'una manera diferent, car té la legítima preocupació que en el seu discurs no hi hagi cap possibilitat d'ambivalència. Això passa, per exemple, amb l'ús del pronom fort com a reforç d'un quantificador. S'ha dit, i és veritat, que els quantificadors ja tenen el valor d'anàfora, i no necessiten cap reforç pronominal, però també és veritat que en alguns casos poden originar una ambigüitat.

[65] Cap dels delegats no es va oposar a aquella decisió, però molts d'ells se'n desentendran.

L'omissió del pronom fort que, en aquesta oració, reforça el quantificador *molts* podria induir a pensar que aquest terme no es refereix als delegats sinó que hi és usat amb el valor de «molta gent». En un bon nombre de casos es tracta, certament, d'un punt de vista subjectiu i, per tant, no sotmès a cap prescripció. ◆

4. De fet, en aquestes oracions, expressions com *a casa* o *a Tarragona* signifiquen «els de casa» i «els de Tarragona». Recordem el famós vers de Salvat-Papasseit: *Els de casa, a la cuina...*

